

УДК 37.026

Бургун І. В.
Херсонський національний технічний університет

СПЕЦИФІКА НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ В КОНТЕКСТІ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ ДО НАВЧАННЯ

У статті уточнено поняття навчально-пізнавальної діяльності учнів в контексті компетентісного підходу до навчання, визначено її характеристики: суб'єкт, предмет, засоби, структура, продукт, результат.

Ключові слова: компетентісний підхід, навчально-пізнавальна діяльність.

Проблема навчально-пізнавальної діяльності не є новою для педагогічної науки. Вона має порівняно довгу історію. Різні її аспекти були предметом вивчення багатьох науковців. Так, проблему учіння розглядали С. І. Архангельський, Ю. К. Бабанський, П. П. Блонський, Д. Н. Богоявленський, В. А. Беліков, А. А. Вербицький, Л. В. Виготський, В. Г. Воровшиков, А. Б. Воронцов, П. Я. Гальперін, І. Гербарт, В. В. Давидов, А. Дістервег, О. К. Дусавіцький, Д. Б. Ельконін, Л. В. Занков, І. О. Зимня, І. І. Ільєсов, Е. Н. Кабанова-Меллер, В. А. Кан-Калік, П. Ф. Каптерєв, Я. А. Коменський, Ю. А. Конаржевський, Б. І. Коротяєв, Г. С. Костюк, Й. Лінгарт, І. Ломпшер, В. Я. Ляудис, А. К. Маркова, Є. І. Машбиц, Н. А. Менчинська, Й. Г. Песталоцці, П. І. Підкасистий, В. Ф. Паламарчук, О. Я. Савченко, В. Л. Смірнов, Н. Ф. Талізїна, В. В. Репкін, А. В. Усова, К. Д. Ушинський, С. Т. Шацький, Г. І. Щукїна, Н. М. Яковлева та ін..

Проте, зміна мети освіти в контексті компетентісного підходу обумовлює певні особливості навчально-пізнавальної діяльності учнів і потребує уточнення її визначення. Це обумовило вибір теми статті та її завдання.

Основна мета компетентісного підходу до навчання – формування компетентної особистості, яка характеризується здатністю розв'язувати значущі для неї проблеми. У контексті компетентісного підходу кожна навчальна дисциплїна має навчати учнів розв'язувати типові проблеми (побутові, професійні), які можуть виникати або вже виникли в реальному житті. Одним із засобів пред'явлення учням типових проблем є практико-орїєнтовані задачі.

Практико-орїєнтована задача спонукає учнів до навчально-пізнавальної діяльності зі здобуття наукових знань, умінь, навичок, способів діяльності, потрібних для розв'язання типової проблеми (професійної, побутової), усвідомлення їх цінності. Набуті ЗУНі, способи діяльності відіграють роль засобів розв'язання задачі.

Отже, навчально-пізнавальна діяльність в контексті компетентісного підходу до навчання – це така діяльність учнів, яка прямо не спрямована на набуття ЗУНів, способів діяльності, вона забезпечує розв'язання типових проблем, що можуть виникнути в буденному житті і професійній діяльності, через використання ЗУНів і способів діяльності. *Навчально-пізнавальна діяльність учнів* – самокерована діяльність з вирішення навчально-пізнавальних проблем, що можуть виникнути під час розв'язання практико-орїєнтованої задачі, пов'язаних з нехваткою потрібних знань або способів діяльності у суб'єктному досвіді учнів або з застосуванням вже наявних.

Наголошуємо, що навчально-пізнавальна діяльність не є стихійною. Ми розглядаємо її як самокеровану діяльність. Цим підкреслюємо необхідність чіткого упорядкування дій у процесі навчально-пізнавальної діяльності з розв'язання типових практичних проблем і необхідності розвитку уявлень учнів стосовно мети власної діяльності, шляхів їх досягнення, самоконтролю і самооцінки.

До основних функцій навчально-пізнавальної діяльності учнів в контексті

компетентнісного підходу належать:

- освітня, спрямована на набуття учнями освітніх компетентностей і компетенцій, що сприяє їхній успішній соціалізації;

- розвивальна, спрямована на розвиток учня як суб'єкта навчально-пізнавальної діяльності, який здатний самостійно визначати її мету, знаходити або розробляти способи її досягнення, реалізувати намічений план досягнення мети, здійснювати самоконтроль і самооцінку;

- пізнавальна, спрямована на набуття наукових знань і способів діяльності;

- практична, спрямована на розв'язання значущих для учнів практичних (професійних і побутових) задач;

- виховна, спрямована на формування в учнів особистісних якостей, таких як воля, наполегливість, ініціатива, кмітливість, цілеспрямованість, самостійність, рішучість, евристичність, креативність, інтелектуальна мобільність, передчуття, передбачення, незалежність мислення, відкритість інтелекту, саморефлексія, розумність та ін.

Навчально-пізнавальна діяльність учнів як і будь-яка діяльність має такі характеристики: суб'єкт, предмет, засоби, структура, продукт і результат. У контексті компетентнісної освіти вони мають певні особливості. Розкриємо їх.

Поняття *суб'єкту навчально-пізнавальної діяльності* є одним з центральних понять теорії компетентнісної освіти, оскільки компетентного учня потрібно розглядати, перш за все, як суб'єкта навчально-пізнавальної діяльності. Основною ознакою суб'єкта навчально-пізнавальної діяльності є його здатність до її виконання за умови актуалізації у нього відповідної навчально-пізнавальної потреби і наявності адекватної зовнішньої ситуації.

Суб'єкт навчально-пізнавальної діяльності є носієм навчальної діяльності і пізнання, який характеризується індивідуальними особливостями (фізіологічними, психологічними, соціальними, культурними та ін.). Під час навчання відбувається зміна суб'єкта, його перетворення з того, хто не здатний розв'язувати типові проблеми, не володіє певними знаннями, уміннями і навичками, узагальненими способами дій для її розв'язання, в того хто опонував ними. Звідси, навчально-пізнавальна діяльність учнів є діяльністю із самозміни суб'єкта шляхом розширення особистісного досвіду через привласнення елементів соціального досвіду.

Характеризуючи суб'єкта навчально-пізнавальної діяльності, треба звернути увагу на вікові особливості його мотиваційної, емоційно-вольової, пізнавальної сфер і характер його провідної діяльності.

Предмет навчально-пізнавальної діяльності – це те на що вона спрямована. Традиційно вважалося, що навчально-пізнавальна діяльність, спрямована на засвоєння соціального досвіду – знань, умінь, навичок і способів дій. Проте, ще В. Я. Ляудіс [1] відзначав, що розгляд знань як предмету навчально-пізнавальної діяльності не є зовсім точним. При цьому вважається, що учень не працює з власним досвідом безпосередньо, але це не так. Завжди, коли учень з'ясовує новий матеріал, він співставляє його із засвоєним раніше, пов'язує з ним, перебудовує його. Знання, уміння, навички, що набуваються у навчально-пізнавальній діяльності, допомагають учню вибудувати нове знання і дії в власному досвіді, змінити попередній досвід, і тому вони є засобом його зміни [1, с. 39].

Взагалі під досвідом (підготовленістю) особистості розуміють сукупність знань, дій, прийомів, ділових якостей, набутих у процесі життєвого розвитку, які вона використовує на шляху досягнення життєвих і професійних цілей [2, с. 125]. Досвід належить до властивостей операціональної сфери особистості. Без цієї властивості особистість не може самореалізуватися й досягти бажаного в житті.

Отже, предметом навчально-пізнавальної діяльності в контексті компетентнісного підходу до навчання є досвід суб'єкта, що розширюється у навчально-пізнавальній діяльності через привласнення соціального досвіду. Він доповнюється новими знаннями і

вміннями, реструктурується за рахунок включення нових знань і вмінь у систему попереднього досвіду.

Наступною узагальненою характеристикою навчально-пізнавальною діяльності учнів є *засоби навчально-пізнавальної діяльності*. Існує дві трактовки цього поняття – широке і вузьке.

У широкому розумінні засіб діяльності трактується як все те, що стоїть між суб'єктом і продуктом діяльності: матеріальні об'єкти, мова, поняття, а також методи цієї діяльності та ін.

У вузькому значенні засіб трактується як знаряддя діяльності, яким можуть бути речі або комплекс речей, які людина розміщує між собою та предметом, і які виконують роль провідників її впливів на предмет.

В умовах компетентнісного підходу до навчання засобом навчально-пізнавальної діяльності учня є соціальний досвід – знання, уміння, навички, способи діяльності, які він опановує в процесі її здійснення. Як стверджує В. Я. Ляудіс: “Свій досвід учні змінюють опосередковано через роботу з об'єктами і знаннями, тобто соціальний досвід і знання виступають засобами діяльності учіння і зміни досвіду суб'єкта” [1, с. 39].

Структура навчально-пізнавальної діяльності учнів. У визначенні структури навчально-пізнавальної діяльності учнів ми поділяємо думку В. В. Репкіна [3], який представляє навчально-пізнавальну діяльність учнів як тетрактиду навчально-пізнавальних задач: практичної – навчально-практичної – навчальної – навчально-дослідницької. Ця модель віддзеркалює процесуальне розгортання навчально-пізнавальної діяльності. Ю. М. Швалб стверджує, що “цілісний акт навчальної діяльності в згорнутому вигляді відтворює вказану послідовність розв'язаних задач, тобто здійснюється у формі задачної тетрактиди навчальної діяльності” [4, с. 252].

Учень, котрий має позитивний досвід розв'язання визначених типів задач, зможе розв'язати будь-які професійні й побутові проблеми, що виникають у реальному житті. Його можна охарактеризувати як компетентного у навчально-пізнавальній діяльності.

Геометрично тетрактиду можна представити як три кола в одному великому колі. Тетрактиду навчально-пізнавальної діяльності учнів подано на рис. 1.

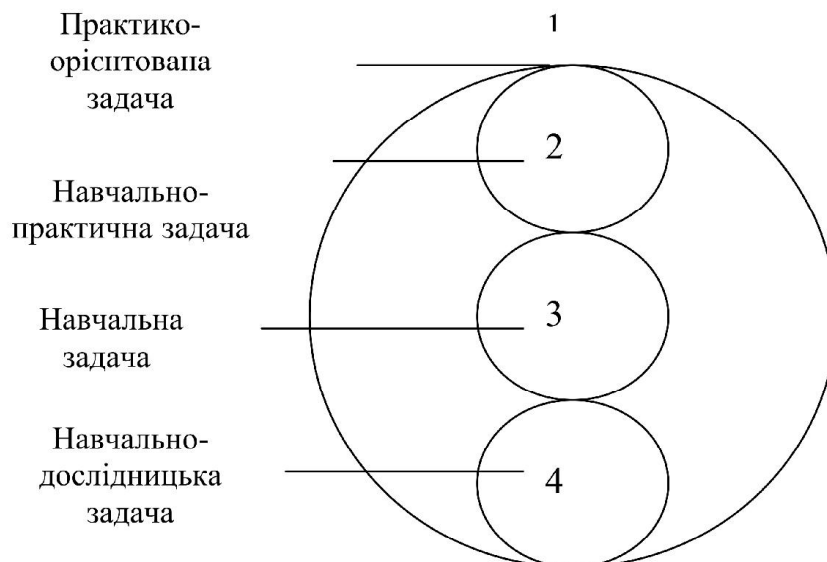

Рис. 1. Тетрактидна модель навчально-пізнавальної діяльності учнів

Таке уявлення на навчально-пізнавальну діяльність повністю відповідає специфіці компетентнісного підходу, яка виявляється в тому, що засвоюється не “готове знання” кимось запропоноване, а “простежуються” умови його походження. Учень сам здобуває

знання, необхідні для розв'язання задачі, сам знаходить способи її розв'язання і використовує їх для розв'язання практичної проблеми. При такому підході навчально-пізнавальна діяльність, періодично набуває дослідницький або практико-перетворювальний характер, сама стає предметом засвоєння.

Тетрактидна модель навчально-пізнавальної діяльності учнів відображає поєднання зовнішньої (дидактичної) і внутрішньої (суб'єктивної) сторони навчально-пізнавальної діяльності учнів, оскільки практико-орієнтовані задачі розглядаються як дидактичний засіб створення навчально-пізнавальних ситуацій, що визнаються стартом навчально-пізнавальної діяльності учнів, початковим моментом їх мислення.

Кожна наступна задача у цілісному акті навчально-пізнавальної діяльності вказує на неповноту суб'єктного досвіду і спонукає учня до його розширення, реконструювання. Перехід від однієї до іншої задачі знаменується "стрибком" у розвитку учня. Учень під час розв'язання кожної задачі розширює власний суб'єктний досвід, власні можливості, набуває певні здатності, що дозволяють йому розв'язати поставлену перед ним практико-орієнтовану задачу в цілому. Цей процес є ланцюговим: успішне виконання однієї задачі веде до появи нової пізнавальної потреби, яка в сою чергу призводить до засвоєння нових знань і способів дій.

Розв'язання виокремлених типів навчально-пізнавальних задач веде учня від незнання до знання не зі сторінок підручника і не зі слів вчителя, а в через власну діяльності у формі самостійних досліджень.

Розкриємо сутність виокремлених типів навчально-пізнавальних задач і визначимо систему дій, що застосовує учень при їх розв'язанні.

Практико-орієнтована задача (ПОЗ) – навчально-пізнавальна задача, що за своїм змістом максимально наближена до природної життєдіяльності людини, містить у собі практико-орієнтовану проблему (професійну, побутову), розв'язання якої потребує опанування необхідними суб'єктивно новими знаннями, вміннями, навичками, способами дій, або використання вже відомих. Практико-орієнтовану задачу, як правило, перед учнем висуває перед учнями вчитель. Вона є основним засобом організації навчально-пізнавальної діяльності учнів, оскільки будь-яка діяльність, зокрема навчально-пізнавальна, – це розв'язання задач. Постановка і організація розв'язання практико-орієнтованої задачі є основною складністю методичного апарату компетентнісного навчання. Уміння поставити задачу й організувати її розв'язання – дуже складна справа, що вимагає від вчителя професійної компетентності. Під час постановки практико-орієнтованої задачі вчитель має дотримуватися низки дидактичних умов: задача має відповідати віковим можливостям учнів; бути доступною, лежати в зоні "найближчого розвитку учнів"; задовольняти актуальні потреби школярів; мати зв'язок з життєвим досвідом учнів, і можливість показати його недостатність для розв'язання задачі; відповідати програмному матеріалу; подаватися в такій формі, що викликає позитивну емоційну реакцію учнів та ін. Її зміст має забезпечити цілісний акт навчально-пізнавальної діяльності учнів, тобто відтинок навчально-пізнавальної діяльності, який починається з постановки задачі і закінчується її розв'язком. Для цього вона має сприяти створенню, як правило, проблемних ситуацій двох видів. Перший вид проблемної ситуації сприяє усвідомленню учнем, що в його суб'єктному досвіді відсутній потрібний спосіб діяльності для вирішення проблеми. Тобто в процесі розв'язання задачі в учня виникає проблема в діяльності (діяльнісна проблема). Другий вид проблемної ситуації сприяє усвідомленню учнем того, що в його суб'єктному досвіді не вистачає знань для розв'язання практико-орієнтованої проблеми – предметна (знаннева) проблема. Усвідомлення учнем, виокремлених навчально-пізнавальних проблем, сприяє постановці навчальної, навчально-дослідницької задачі, що є результатом *розв'язання навчально-практичної задачі*.

Навчально-практична задача – трансформована практико-орієнтована задача, у якій чітко визначено предмет навчально-пізнавальної діяльності – навчально-пізнавальна

проблема: опанувати способами вирішення проблеми; здобути фізичні знання, необхідні для розв'язання практико-орієнтованої задачі; застосувати їх для вирішення практико-орієнтованої проблеми. Фактично мова йде про визначення навчальної і навчально-дослідницької задачі.

За учінням В. В. Репкіна постановка або прийняття навчальної задачі в структурі навчально-пізнавальної діяльності не є миттєвим актом, а є результатом здійснення учнем досить складною послідовності дій [3, с. 221]. Серед них виокремлюють: оцінку сформованих раніше способів дії, ситуацію утруднення, усвідомлення протиріччя між відомими знаннями, способами дій і неможливістю їх застосувати в конкретній ситуації, мотивацію на пошук нового способу навчальної дії. Ці дії дозволяють учню не лише прийняти запропоновану вчителем задачу, але й самостійно поставити перед собою іншу навчальну задачу.

Навчальна задача (НЗ) в цілісному акті НПД учнів – навчально-пізнавальна задача, спрямована на винайдення й опанування способу діяльності. Вона виникає в ситуації, коли в процесі розв'язання практико-орієнтованої задачі перед учнем виникає проблема в діяльності. Це може бути відсутність потрібного способу діяльності й усвідомлення цього учнем: “Я маю опанувати дію..., оскільки роблю це не зовсім правильно, а мені потрібно навчитися це робити для того, щоб ...(практичне застосування)”. Тим самим в учнів виникає потреба в опануванні дією, її алгоритмом, удосконаленні власного суб'єктного досвіду.

Після визначення діяльнісної проблеми, постановки навчальної задачі починається активний пошук способу розв'язання проблеми. Способом розв'язання проблеми називають процедуру, що забезпечує розв'язання проблеми. Пошук способу розв'язання проблеми здійснюється завдяки таким діям учнів: актуалізація попереднього досвіду; добір дій, необхідних і достатніх для досягнення поставленої мети; встановлення необхідної послідовності дібраних дій; фіксація послідовності дій у вигляді моделі.

Результатом розв'язання навчальної задачі є винайдення способу розв'язання проблеми. Цілеспрямована, спеціально організована педагогічна діяльність вчителя з підбору системи навчальних задач дозволяє учням опанувати науковими методами дослідження і логікою наукового методу пізнання у цілому.

Навчально-дослідницька задача цілісному акті навчально-пізнавальної діяльності учнів – це навчально-пізнавальна задача, спрямована на самостійне набуття учнями наукових знань: фактів, понять, законів, – через застосування методів наукового пізнання.

Під час вивчення природничих дисциплін навчально-дослідницька задача розв'язується на основі наукового методу пізнання природи, який містить таку послідовність дій: постановка проблеми; висування обґрунтованого передбачення (гіпотези), що дає ключ до розв'язання поставленої проблеми; експериментальна перевірка гіпотези і наслідків, що з неї витікають. Ця послідовність дій, з одного боку, віддзеркалює логіку самого процесу пізнання, з іншого боку, управляє навчальним пізнанням, тобто сприяє опануванню навчально-пізнавальною діяльністю.

Результатом розв'язання навчально-дослідницької задачі є формування в учнів досвіду дослідницької діяльності.

Продукт і результат навчально-пізнавальної діяльності учнів. Взагалі під продуктом діяльності розуміють перетворену форму предмета діяльності. Він є результатом виконання дій, передбачених діяльністю. Виокремлюють два види продукту діяльності – прямий і побічний (другорядний). Ту частину продукту, що відповідає очікуваному, запланованому результату діяльності, її меті, називають прямим продуктом; у протилежному випадку продукт називають побічним (другорядним). Прямий продукт є трансформованою формою предмета діяльності. Прямим продуктом навчально-пізнавальної діяльності учнів є розширений суб'єктний досвід, що збагачується за рахунок вироблення побічного продукту його діяльності – нових знань, умінь, навичок, способів діяльності.

Результатом традиційного навчання учнів є їх знання, уміння і навички. З позиції такого навчання чим більше знань отримав учень тим вище рівень його освіченості. У контексті компетентнісного підходу до навчання найбільш значущим його результатом є інтегрована якість особистості, що дозволяє учню здійснити навчально-пізнавальну діяльність, спрямовану на вирішення навчально-пізнавальних проблем, що виникають на шляху вирішення значущих для них практико-орієнтованих проблем. Цей тип освітніх результатів називається компетентністю. У процесі навчально-пізнавальної діяльності учні набувають таких компетентностей: навчально-пізнавальну (уміння вчитися), соціальну, загальнокультурну, здоров'язберігаючу, громадянську, підприємницьку, компетентності з інформаційних і комунікаційних технологій.

Підсумовуючи вище викладене зазначимо, що навчально-пізнавальна діяльність в контексті компетентнісної освіти має певні особливості, що виявляються в її діяльнісних характеристиках.

Використана література:

1. Формирование учебной деятельности студентов / под ред. В. Я. Ляудис. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1989. – 240 с.
2. Столяренко А. М. Психология и педагогика : учеб. пособие для вузов / А. М. Столяренко. – М. : ЮНИТИ-ДИАНА, 2001. – 423 с.
3. Репкин В. В. Развивающее обучение: теория и практика / В. В. Репкин, Н. В. Репкина – Томск : Пелинг, 1997. – 235 с..
4. Швалб Ю. М. Учебная деятельность в системе профессиональной подготовке педагогов / Ю. М. Швалб // Актуальні проблеми психології: зб. наукових праць / Інститут психології ім. Г. С. Костюка АІН України; за ред. С. Д. Максименка. – Т. 7: Екологічна психологія. – Вип. 17: Психологія освітнього простору. – Миколаїв : ТОВ "Фірма "Іліон", 2008. – 264 с.

Бургун И. В. Специфика учебно-познавательной деятельности учащихся в контексте компетентностного подхода к обучению.

Уточнено поняття учебно-познавательной деятельности учащихся в контексте компетентностного подхода к обучению, определены ее характеристики: субъект, предмет, средства, структура, продукт, результат.

Ключевые слова: компетентностный подход, учебно-познавательная деятельность.

Burhun I. V. Specifics educational-cognitive activity students in the context of competence approach to training.

The article clarifies the notion of teaching and learning of students in the context of the competence approach, determined its properties: subject, object, means, structure, product, result.

Keywords: competence approach, teaching and cognitive activity.

УДК 355.233.22 (213.5)

Бутенко А. Є.
Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації
Державного університету телекомунікацій

ПРОБЛЕМИ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УМОВАХ ЖАРКОГО КЛІМАТУ

У статті проведено аналіз перевірки рівня фізичної підготовленості та вплив на організм військовослужбовців фізичних навантажень в умовах жаркого клімату. У подальшому